

Väg 56 mellan Västerås och Sala

En boplats och två aktivitetsytor från järnålder

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Romfartuna 398, Kila 248 och Kila 249
Äs 1:2, Lånsta 1:3 och Lånsta 3:1
Romfartuna och Kila socken
Västerås och Sala kommun
Västmanland

Jan Äblström

Väg 56 mellan Västerås och Sala

En boplats och två aktivitetsytor från järnålder

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Romfartuna 398, Kila 248 och Kila 249

Äs 1:2, Lånsta 1:3 och Lånsta 3:1

Västerås och Sala kommun

Västmanland

Jan Ählström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

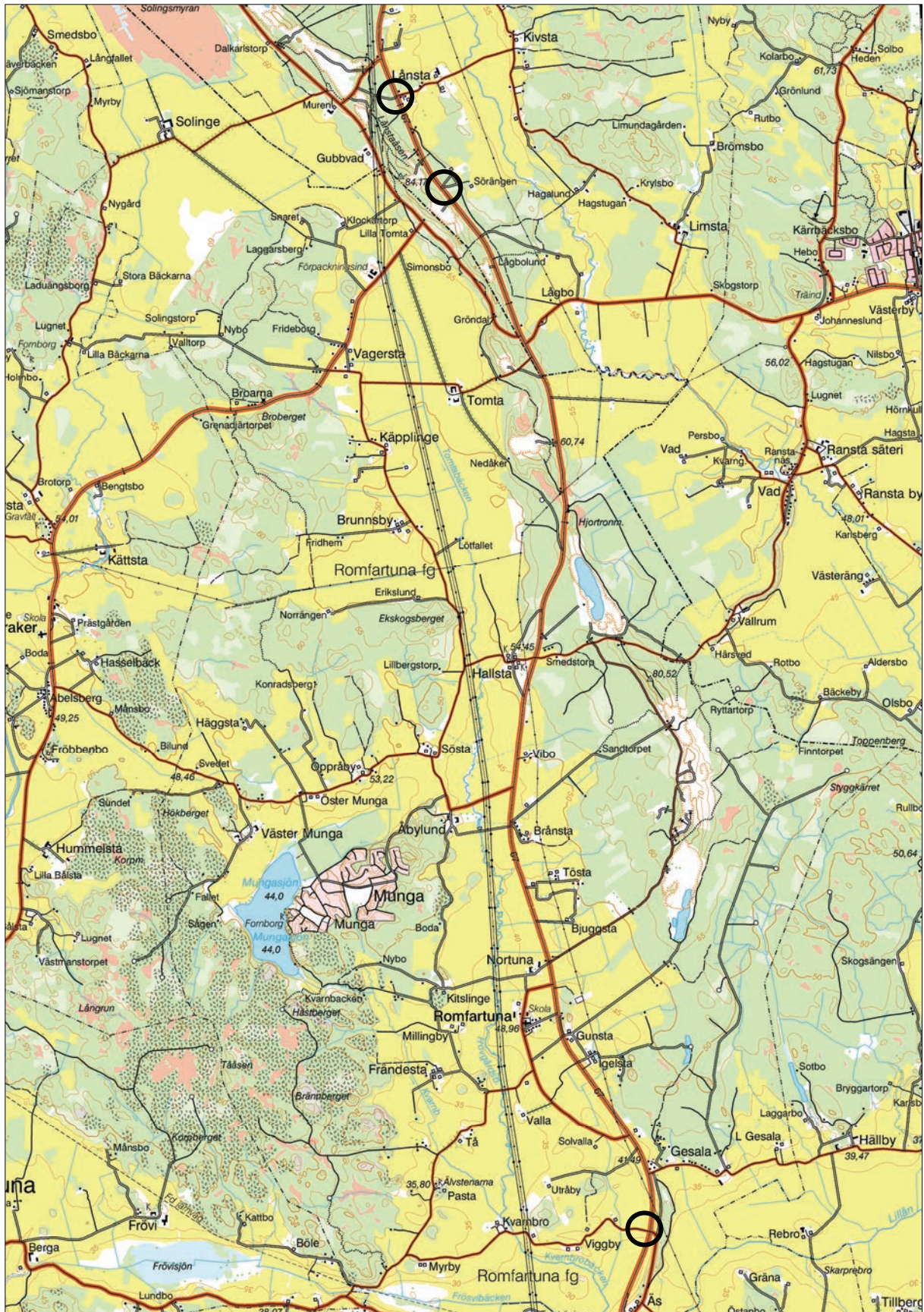
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-237-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Äs, Romfartuna 398.....	11
Målsättning och metod	11
Genomförande	11
Undersökningsresultat.....	13
Konstruktioner	13
Analyser	16
Tolkning och utvärdering	17
Sörängen, Kila 248 och Lånsta, Kila 249	19
Målsättning och metod	19
Genomförande	19
Undersökningsresultat Sörängen, Kila 248.....	21
Fynd	22
Analyser	23
Lånsta, Kila 249.....	23
Tolkning och utvärdering	25
Referenser.....	27
Tekniska och administrativa uppgifter	28
BILAGOR	29
Bilaga 1. Anläggningstabell, Äs	29
Bilaga 2. Anläggningstabell, Sörängen	31
Bilaga 3. Fyndtabell, Sörängen	32
Bilaga 4. Rutbeskrivningar, Sörängen	34
Bilaga 5. Rutplan, Sörängen.....	35
Bilaga 6. Resultatet av ¹⁴ C-analyserna	36
Äs, Romfartuna 398.....	36
Sörängen och Lånsta, Kila 248 och 249.....	37
Bilaga 7. Keramikanalys av Anders Lindahl	38

Figur 1. Undersökningsplatsernas lägen markerade med ringar. Utsnitt ur digitala Gröna kartan. Ej skalenlig karta.

Sammanfattning

Inför Trafikverkets planerade utbyggnad av väg 56 mellan Västerås och Sala till mötesfri landsväg (s.k. 2+1-väg) utförde Stiftelsen Kulturmiljövård tre förundersökningar. Förundersökningarna berörde tre boplatslämningar som påträffats vid en utredning, etapp 2. De tre undersökningsytorna är mycket små till följd av att det är busshållplatser och vändslingor som skall anläggas. Av den anledningen utformades undersökningarna så att de skulle utgöra tillräcklig dokumentation av de delar av lämningarna som skulle komma att beröras vid vägbygget.

Lokalen närmast Västerås låg i åkermark väster om Äsåsen. Lokalen är registrerad som Romfartuna 398 i FMIS och utgörs av delar av en överplöjd boplat. Vid undersökningen dokumenterades stolphål, härdar, gropar och ett kulturlager. Undersökningen berörde nordöstra änden av ett treskeppigt långhus från romartid och den östra väggen av ett förmodat tvåskeppigt neolitiskt långhus. Boplaten förväntas fortsätta utanför undersökningsområdet.

I skogsmark längre mot norr undersöktes två lokaler vilka låg i relativ närhet till varandra. Den sydligaste av dem, vid Sörängen, är registrerad som Kila 248 i FMIS. Vid utredningen hade keramik påträffats och platsen bedömdes preliminärt som en stenålderslokal. Vid undersökningen tillvaratogs keramik inom ett 4 x 3 meter stort område. Keramiken framkom i ett kulturlager och i svårbedömda mörkfärgningar. Vissa av mörkfärgningarna liknade rännen men merparten gick inte att karaktärisera. Möjligen kan det röra sig om lagerrester. Norr om området med keramikfynd framkom spridda stolphål när området djupschaktades. Stolphålen var väldefinierade i plan och profil men de gick inte att sammanbinda till någon konstruktion. Dateringar av kol från stolphål och mörkfärgningar spänner från yngre bronsålder till romersk järnålder. Utifrån bristen på närbelägna förhistoriska lämningar och bebyggelse från tidig historisk tid bedöms platsen ha legat utmarken. Aktiviteten på platsen bedöms som tillfällig och har möjligen varit kopplad till extensiv betesdrift. Lämningen förväntas fortsätta utanför undersökningsområdet.

Ännu ett stycke längre mot norr, väster om Lånsta, undersöktes en lokal som är registrerad som Kila 249 i FMIS. Undersökningen var mycket begränsad eftersom delar av de anläggningar som påträffats vid utredningen, etapp 2 ligger utanför exploateringsområdet. Enligt undersökningsplanen skulle avbaningen avbrytas vid låg anläggningsförekomst. På platsen dokumenterades en härd som daterades till förromersk järnålder. Lämningen har legat i utmarken kopplad till gården/byn Lånsta. Vid Lånsta finns ett gravfält, med en hög och runda stensättningar, samt en ensamliggande rund stensättning. Gravarna visar att det funnits bebyggelse på platsen, åtminstone under yngre järnålder. Den boplat som tangerats utgör möjligen en äldre föregångare till bebyggelsen vid Lånsta.

Inledning

Inför utbyggnaden av väg 56 mellan Västerås och Sala till mötesfri landsväg utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) tre förundersökningar av tre nyupptäckta fornlämningar. Fornlämningarna, boplatsen Romfartuna 398, fyndplatsen Kila 248 och boplatsen Kila 249, påträffades vid en tidigare särskild utredning där de benämns Lokal 4, 18 och 22 (Åhlström 2011).

Utbyggnaden skulle inte beröra väggkroppen utan enbart mark avsedd för t.ex. busshållplatser, väganslutningar och anslutningsvägar. Undersökningsytorna var avsedda för en vändslinga, en busshållplats och en väganslutning med tillhörande vändslinga.

KM tilldelades uppdraget på direktval av länsstyrelsen. Det utarbetades två undersökningsplaner, en för Romfartuna 398 samt en för Kila 248 och 249, varefter länsstyrelsen fattade beslut den 4 mars och 6 september 2011 med stöd av 2 kap 13 § KML (1st dnr 431-325-11 och 431-3507-11). Trafikverket beställde och bekostade uppdraget. Jan Åhlström var projektledare och har sammanställt rapporten. Romfartuna 398 undersöktes under två perioder under försommaren och sommaren 2011 medan Kila 248 och 249 undersöktes under hösten 2011.

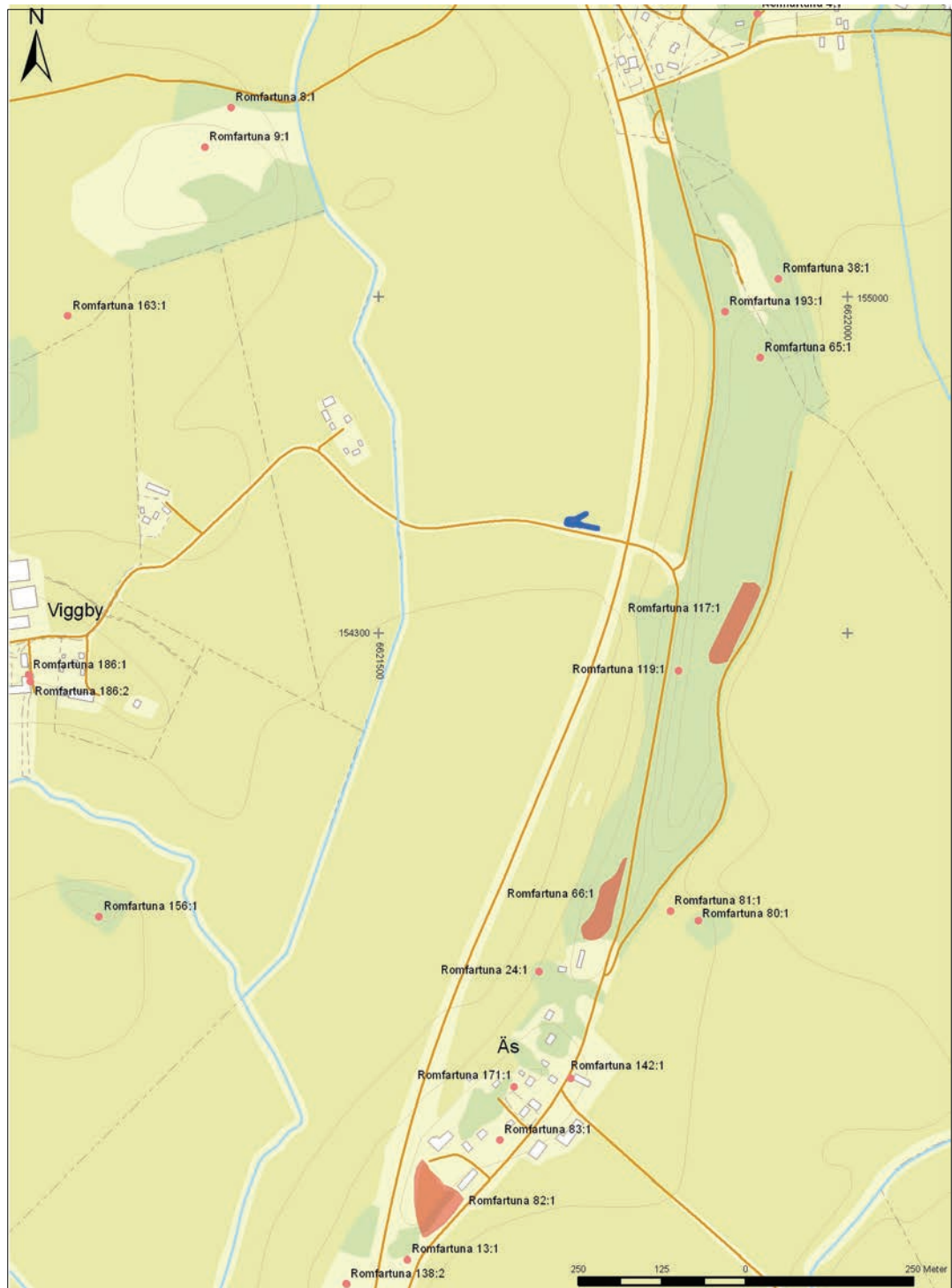
Topografi och fornlämningsmiljö

Ås, Romfartuna 398

Lokalen låg i åkermark på västra sidan av Åsåsen. Platsen utgörs av en förhöjning i åkermarken som sluttar mot påtagligt låglänt åkermark i öster och söder. Området ligger på nivåer omkring 30 meter över havet.

Lokalen låg på mark tillhörig Ås by. På avmätningar av Ås från 1600- och 1700-tal är lokalen belägen i ägofigurens nordvästra del inom ett särhågnat område med åkermark väster om Åsåsen (se figur 10). Gårdsbebyggelsen återfinns i anslutning till åsen i figurens södra del, där den ligger än idag. Merparten av åkermarken ligger i anslutning till byn på åsens östra sida. Marken där lokalen låg anges som stenig på 1700-talskartan, förmodligen till följd av det höglänta läget där moränen sticker upp genom leran. Väster om den särhågnade åkern vidtar Viggby bys ågor. På avmätningar över Ås och Viggby från 1650-talet är det tydligt att åkern utgör en naturlig förlängning av Viggbys åkermark. Det är inte otroligt att gränsen mellan byarna haft en annan sträckning tidigare och att den åker, där lokalen låg, kan ha tillhört Viggby.

FMIS redovisar en stor mängd fornlämningar i omgivningarna (se figur 2 och tabell 1). Framför allt på Åsåsen öster om lokalen är förekomsten av olika slags lämningar riklig. Där har järnåldersgravfält och stenåldersboplatser undersökts. Nordöst om lokalen har gravfältet Romfartuna 38, bestående av åtta runda stensättningar, undersökts och daterats till vendel/vikingatid genom fynd av bl.a. en spännbuckla. Ett stycke söder därom undersöktes sju gravar med oklart resultat. I jämnhöjd med lokalen, fast på åsens östsidan, har en gropkeramisk boplatz undersökts (Romfartuna 117:1). Närmare åsens krön ligger platsen för ett romartida gravfält under vilket Västmanlands första stolpburna hus undersöktes i slutet av 1960-talet, Romfartuna 119. Undersökningsytan var begränsad och boplatsens omfattning är därför oklar (Hyenstrand 1973). Vid Viggby väster om lokalen är också fornlämningsbilden förtätad. Här förekommer bl.a. flera älvkvarnslokaler, gravfält och ensamliggande stensättningar.

Figur 2. Undersökningsplatsen vid Äs, Romfartuna 398, markerad med en blå figur. De omgivande lämningarna enligt FMIS är markerade som röda polygoner och punkter. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Tabell 1. Lämningarna registrerade i FMIS i anslutning till Romfartuna 398

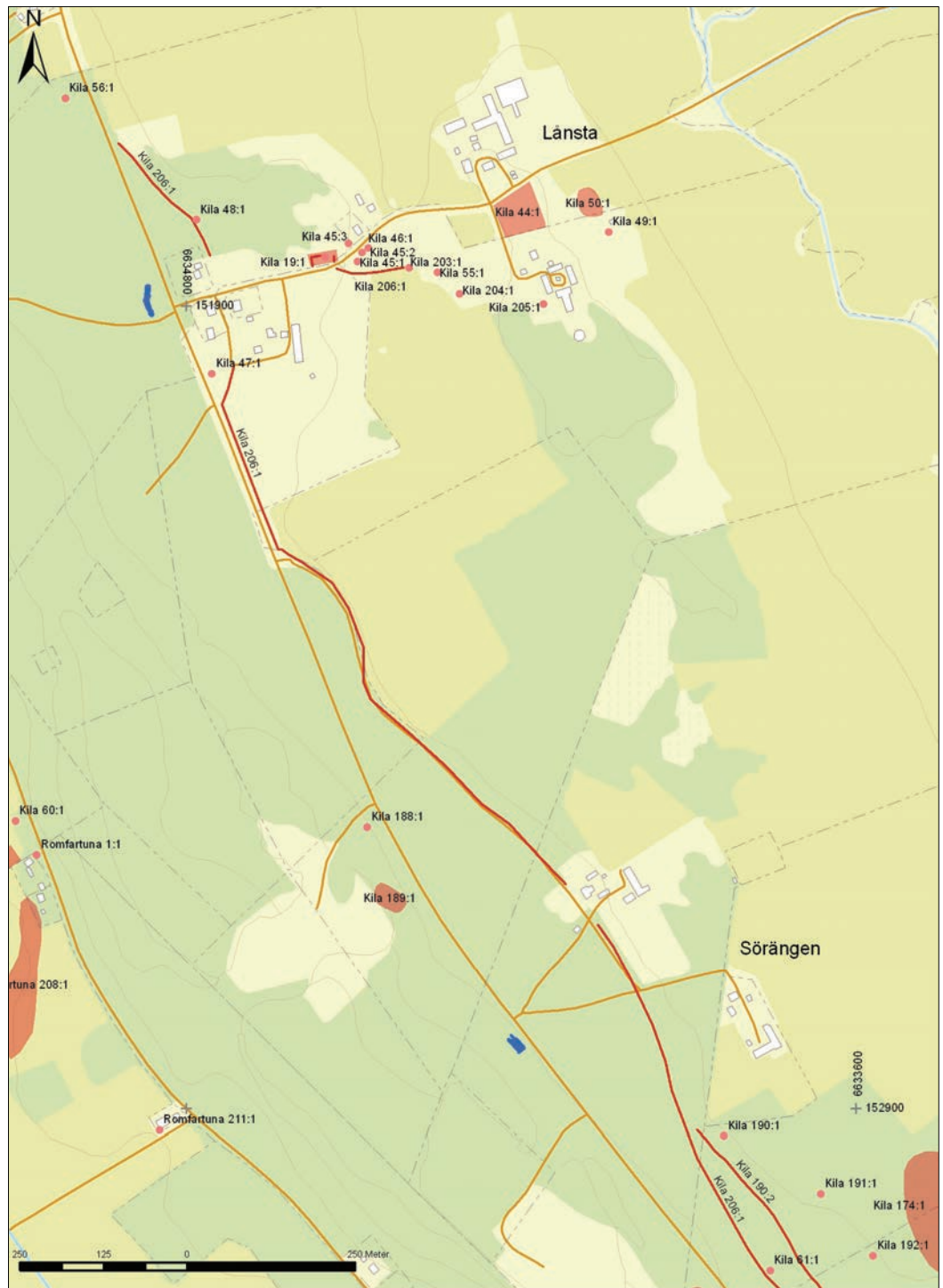
Fornlämningsnummer	Typ
Romfartuna 13:1	Vägmärke
Romfartuna 24:1	Fyndplats, fyra stenyxor (varav en skafthålsyxa)
Romfartuna 38:1	Gravfält, undersökt och borttaget
Romfartuna 65:1	Gravfält, undersökt och borttaget
Romfartuna 66:1	Gravfält
Romfartuna 80:1	Fångstgrop
Romfartuna 81:1	Fyndplats, skafthålsyxa
Romfartuna 82:1	Boplats, fynd av skärvsten, flintavslag, keramik
Romfartuna 83:1	Minnessten
Romfartuna 119:1	Grav- och boplatsområde (undersökt och borttaget)
Romfartuna 117:1	Boplats, gropkeramisk
Romfartuna 142:1	Älvkvarnsförekomst
Romfartuna 171:1	Runsten
Romfartuna 138:2	Gravfält, Undersökt och borttaget
Romfartuna 193:1	Boplats, stenålder (undersökt och borttagen)

Tabell 2. Lämningarna registrerade i FMIS i anslutning till Kila 248 och Kila 249

Fornlämningsnummer	Typ
Romfartuna 1:1	Minnessten
Romfartuna 208:1	Boplats, stenålder
Romfartuna 211:1	Vägmärke
Kila 19:1	Kyrka/kapell
Kila 44:1	By-/gårdstomt
Kila 45:1	Kalkugn
Kila 45:2	Husgrund
Kila 46:1	Källa
Kila 47:1	Vägmärke
Kila 45:3	Husgrund
Kila 48:1	Vägmärke
Kila 49:1	Stensättning
Kila 50:1	Gravfält
Kila 55:1	Tegelindustri
Kila 56:1	Husgrund
Kila 60:1	Vägmärke
Kila 61:1	Vägmärke
Kila 174:1	Skogsbrukslämningar
Kila 188:1	Fångstgrop
Kila 189:1	Kolningsgrop
Kila 190:1	Hålväg
Kila 191:1	Kolningsgrop
Kila 192:1	Fångstgrop
Kila 203:1	Bro
Kila 204:1	Smideslämning
Kila 205:1	Smideslämning
Kila 206:1	G:a landsväg
Kila 206:1	G:a landsväg

Sörängen, Kila 248 och Lånsta, Kila 249

Lokalerna låg i skogsmark på östsidan av Lånstaåsen (se figur 3 och tabell 2). Marken är flack till lätt sluttande och ligger mellan 60 och 65 meter över havet. Öster om åsen, i den något flackare marken ner mot Lillån, förekommer åkermark med tillhörande gårdsbebyggelse.

Figur 3. Undersökningsplatserna vid Sörängen (Kila 248) och Lånsta (Kila 249) markerade med blå polygoner. De omgivande lämningarna enligt FMIS är markerade som röda polygoner och punkter. Utsnitt ur digitala Fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Fornlämningarna är glesa vid båda lokalerna. Merparten av de lämningar som FMIS redovisar är sentida, t.ex. vägstenar och skogsbrukslämningar. Öster om Kila 249 vid byn Lånsta finns dock äldre lämningar. Här finns ett gravfält bestående av en hög och sex runda stensättningar (Kila 50:1) men även lämningar efter ett kapell med tillhörande minnessten (Kila 19:1–2) samt en offerkälla (Kila 46:1). Lokalen vid

Sörängen (Kila 248) har förmodligen legat i ett utmarksläge. En avmätning av Lånsta från 1801 omfattar inte marken där lokalen ligger vilket visar att även lokalen vid Lånsta har legat i utmarken. Det finns ändå en geografisk närhet till en gård där det har funnits forntida bebyggelse vilket inte är fallet vad gäller lokalen vid Sörängen. Lämningarna vid Lånsta visar på bosättning åtminstone från och med yngre järnålder.

Lokalerna och de närmaste omgivningarna har inte tidigare varit föremål för någon arkeologisk undersökning. Däremot återfinns den delundersökta boplatsen Dalkarstorp nordväst om Lånstaåsen. Boplatsen hyste anläggningar och fynd av stenålderskaraktär och är daterad till mesolitikum–tidig järnålder (Welinder 1973).

Figur 4. Vy över undersökningsplatsen vid Ås. Foto från öster Maud Emanuelsson. (KM11026_14).

Figur 5. Lokalen vid Sörängen sedd från sydöst. Foto Jenny Holm (KM11113_13).

Äs, Romfartuna 398

Målsättning och metod

Enligt undersökningsplanen syftar förundersökningen till att fastställa fornlämningens omfattning, karaktär och bevarandegrad. Därtill skall förundersökningen utgöra underlag för en bedömning av fornlämningens kunskapsvärde varvid följande frågor skall besvaras:

- fornlämningens avgränsning
- datering
- bedömning av anläggningar och kulturlager, karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär tolkning av fornlämningen
- fornlämningens vetenskapliga potential.

Utredningsresultatet pekade mot att merparten av boplatsen ligger utanför undersökningsområdet varför antalet anläggningar förväntades bli lågt. För att undvika oklarheter kring tolkningen av lämningen skulle ambitionsnivån vara hög så att tillräcklig kunskap kunde inhämtas. Det skulle öppnas stora ytor och vid stor anläggningsförekomst eller förekomst av konstruktioner skulle en särskild undersökning utföras.

Inom förundersökningsområdet öppnades en sammanhängande yta utifrån vilken avgränsande schakt om en till två skopbredder grävdes. Samtliga anläggningar och lager samt framträdande stenar plandokumenterades genom inmätning med totalstation. Anläggningarna typbestämdes, beskrevs och undersöktes genom profilsnitt. Sektionerna ritades i skala 1:20 och anläggningarna beskrevs. Där kol påträffades insamlades det för urval inför datering genom kol 14-analys. Kol 14-analysen utfördes vid Ängströmlaboratoriet, Uppsala universitet. Dateringen föregicks av en vedartsanalys för att klargöra egenåldern på det daterade materialet. Vedartsanalysen genomfördes av Erik Danielsson, Vedlab. Ur djupa gropar insamlades jordprover för makrofossilanalys. Analysen utfördes av Mats Regnell, Institutionen för naturgeografi och kvartärgeologi, Stockholms universitet.

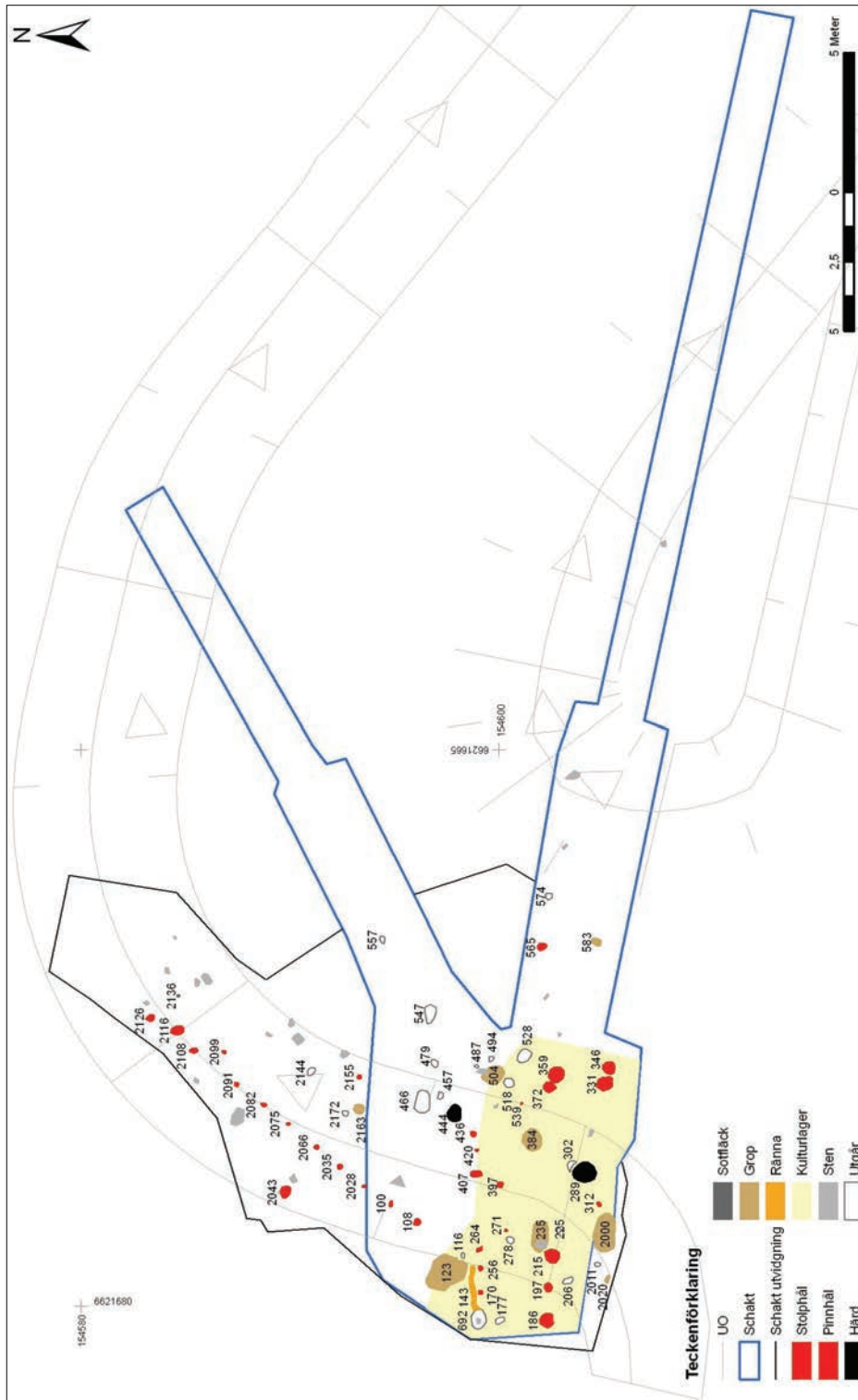
Genomförande

Undersökningen kom i slutändan att bli utförd i två steg. I det första steget öppnades en sammanhängande yta i anslutning till utredningsschakten varvid det framkom tätt med anläggningar, företrädesvis stolphål vilket skvallrade om förekomst av stolphus. För att avgränsa anläggningsförekomsten grävdes två schakt. Närmast den sammanhängande ytan grävdes schakten två skopbredder breda och längst därifrån grävdes de en skopbredd breda. Förekomsten av anläggningar avgränsades till ytans sydvästra hörn. Ett urval av anläggningarna undersöktes men inom ramen för budget kunde inte alla anläggningar undersökas.

På grund av den stora anläggningsförekomsten och förekomsten av hus gjordes ett tillägg till undersökningens budget för att alla anläggningar skulle kunna undersökas. Lämningen var dock inte så omfattande att det fordrades en särskild undersökning.

Tillägget kom därför att omfattas av gällande beslut om förundersökning efter det att länsstyrelsen och Trafikverket godkänt kostnaden.

Vid det andra steget utvidgades den yta som öppnats för att säkerställa avgränsningen varefter merparten av de återstående anläggningarna undersöktes. Under den tid som förflutit mellan stegen hade leran förvandlats till en betongliknande svårforcerad yta och vissa anläggningar var därför omöjliga att gräva. Ett mindre antal anläggningar förblev därmed ogrävda.

Figur 6. Lokalen vid Äs. Schaktplan. Skala 1:250

Undersökningsresultat

Det dokumenterades 64 anläggningar och ett kulturlager. Delar av två stolphus kunde uttolkas, ett tvåskeppigt och ett treskeppigt. Anläggningarna förekom i den avbanade ytans sydvästra del och boplatsen är därmed avgränsad mot öster. Boplatsen bedöms fortsätta i västlig, nordvästlig och sydlig riktning, i söder är den dock störd av en befintlig väg.

Tabell 3. Dokumenterade anläggningar fördelade efter typ

Typ	Antal
Stolphål, pinnhål	33
Grop	8
Härd, sotfläck	3
Ränna	1
Kulturlager	1
Utgår	19

Merparten av anläggningarna utgjordes av stolphål vilka kunde knytas till två konstruktioner. Stolphålen var av olika storlek och djup. Flera var av rejäla dimensioner med väl synliga stolpmärken men merparten saknade ordentlig stenskoning.

Det påträffades ett antal gropar varav merparten bedöms höra ihop eftersom de låg nära varandra och liknade varandra till form och fyllning. Groparna förekom inom kulturlagrets utbredning där de syntes i lagrets yta. Groparna kan både ha legat i huset eller blivit anlagda före- eller efter att huset uppförts. I brist på kol har inte någon grop daterats varför det kronologiska förhållandet mellan groparna och huset är oklart. Groparna var ovala, 0,2–0,6 meter djupa och fyllningen bestod av homogen grå till gråbrun lera.

Det dokumenterades endast två härdar och en sotfläck. En av härdarna var tunn och ytlig medan den andra var rejäl med skärvsten i ytan. Den rejäla härden har legat i mittskeppet av konstruktion 1.

Kulturlagrets utbredning sammanföll i stort med läget för det treskeppiga huset, Konstruktion 1. Lagret var helt ytligt och var ej synligt i sektionerna av de anläggningar som låg i lagret. Kulturlagret utgör troligtvis en gammal markyta och undersöktes inte närmare.

Konstruktioner

Det dokumenterades två konstruktioner i form av två fragmentariska stolpburna hus.

Konstruktion 1 låg i områdets sydvästra hörn där det fortsätter utanför schaktet mot väster. Mot söder är huset stört av en befintlig väg. Undersökningen berörde husets östligaste del, ett parti av den norra väggen samt delar av den takbärande konstruktionen. Huset dateras till yngre romersk järnålder/folkvandringstid genom kol 14-analys och typologiska jämförelser (se här nedan).

Konstruktion 2 låg utmed den västra områdesgränsen. Konstruktionen uppfattades först som ett parti av en kraftig hägnad som bedömdes att antingen ha föregått eller avlöst Konstruktion 1 på platsen. När så kol från stolphålet A2275 daterats till senneolitikum öppnades för en alternativ tolkning, nämligen att raden med stolphål

utgör rester av den östra väggen i ett tvåskeppigt hus. Det ensamliggande stolphålet, A2043 väster om stolphålsraden, skulle i så fall kunna utgöra en möjlig takbärande stolpe i en tänkt gles rad av takbärande stolpar. Tolkningen stöds av typologiska paralleller, läget på nivåer runt 30 m. ö.h, stolphålens kraftiga karaktär och radens regelbundenhet. Därtill är omgivningarna fulla av neolitiska lämningar, både boplatser och lösfynd. Svagheter med tolkningen är att det inte var möjligt att klargöra det daterade kolets ursprung vilket innebär en osäkerhet kring dateringens tillförlitlighet.

Konstruktion 1

Belägenhet: X6621663,300 Y154579,430

Typ: Treskeppigt långhus

Orientering: Ö-V

Mått: 9,5 x 7,5 meter

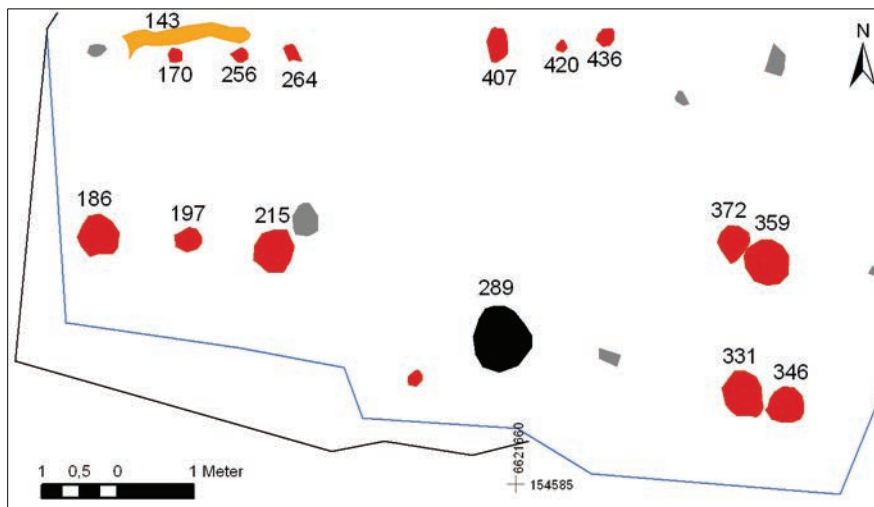
Tak: A186, A197, A215, A372, A359, A346, A331

Vägg: A143, A170, A256, A264, A407, A420, A436

Övriga detaljer: Härd i midskeppet A289, möjlig ingång.

Beskrivning: Av midskeppet återstod hålen efter ett stolppar samt tre ensamliggande hål efter stolparna i midskeppets norra rad. Av den norra väggen återstod sex stolphål och en utanföriggande ränna av rödbränd lera. I väggen finns ett uppehåll mellan stolparna A264 och 407 som kan visa på läget för en ingång. En av härdarna sammanföll väl med husets midskepp och den har legat i ett större rum i husets östra ände. Stolpparet visar tecken på att huset har blivit ombyggt eftersom det är dubblerat till följd av omstolpning.

Datering: Yngre romersk järnålder/folkvandringstid (Ua-43114–43116) (se tabell 4, bilaga 6). Typologiskt uppvisar huset likheter med de hustyper som haft varierande spannlängder. Från västmanländskt material finns paralleller från t.ex. Stenåldersgatan, Hus D och Skälby, Hus 4 (Hus och gård, Onsten m.fl. 2008).

Figur 7. Konstruktion 1. Skala 1:100.

Konstruktion 2

Belägenhet: X6621667,890 Y154582,940–X6621677,500 Y154590,560

Typ: Tvåskeppigt långhus?

Orientering: SV–NO

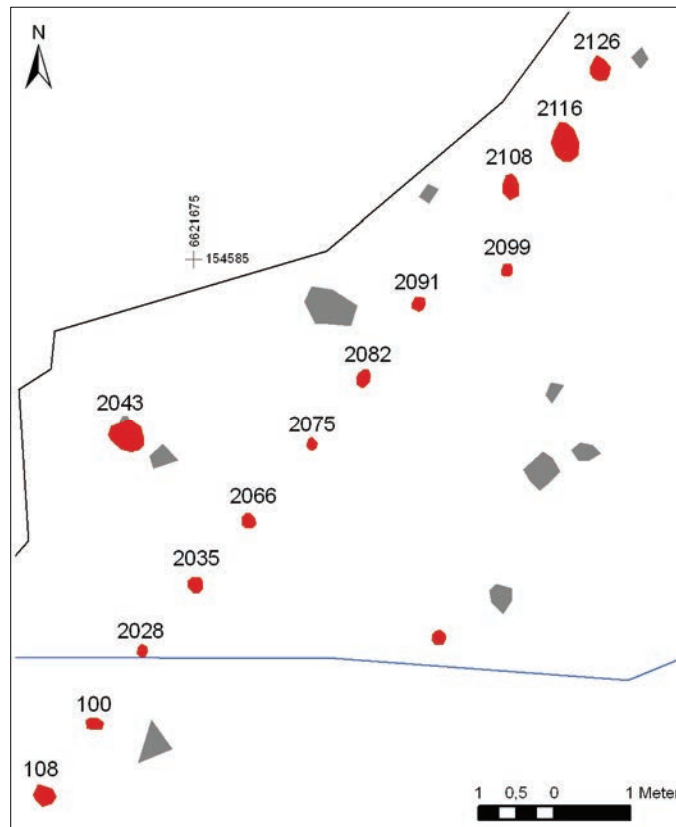
Mått: 12,0 x 4,0 meter

Tak: A2043

Vägg: A108, A100, A2028, A2035, A2066, A2075, A3082, A2091, A2108, A2116, A2126

Beskrivning: Konstruktionen består av en i det närmaste rak stolphålsrad där stolphålen låg med ett inbördes avstånd runt 1,0 meter. Väster om stolphålsraden låg ett ensamliggande stolphål. Stolphålsraden tolkas som ett parti av den östra väggen och det ensamliggande stolphålet tolkas som en rest av en gles rad av takbärande stolpar. Ett längre glapp i stolphålsraden (mellan stolphålen A2108 och 2109) kan markera platsen för en ingång.

Datering: Kol från ett av stolphålen har daterats till senneolitikum genom kol 14-analys (Ua 43118) (se tabell 4, bilaga 6). Typologiska paralleller från mälardalen är Kyrsta hus 5 (Up) och Annelund Hus II (Vs) vilka dateras till senneolitikum respektive mellan- och senneolitikum. Från Östergötland finns paralleller i Glasrutan Hus F3 och Paragrafen Anläggning 423 (Hus och gård). Från Göteborg finns två liknande konstruktioner, Biskopsgårdens Hus 1 och 2, vilka dateras till neolitikum (Nordin m.fl. 2011).

Figur 8. Konstruktion 2. Skala 1:100.

Analyser

Kol 14-analys

Av sex kolprover har fem daterats genom kol 14-analys (se tabell 4). Provet från gropen A235 var inte analyserbart eftersom det innehöll för lite organiskt material.

Det daterade materialet utgjordes av träkol insamlat ur stolphål från konstruktionerna (två från konstruktion 1 och ett från konstruktion 2) samt från de två härdarna (varav en är kopplad till konstruktion 1). Vedartsanalysen ger ett spretigt intryck, men är i stort representativt för anläggningstyperna. Någon entydig information om miljön ges inte.

Tre prover daterades till romersk järnålder, ett till folkvandringstid och ett är daterat till neolitikum. Det troliga är att analysen visar på två bosättningsfaser på platsen, en fas infaller under neolitikum och den andra omfattar en bosättning under romersk järnålder–folkvandringstid. Platskontinuitet från neolitikum till romersk järnålder–folkvandringstid kan inte beläggas genom dateringarna eller undersökningsresultaten i övrigt.

Tabell 4. Resultatet av kol 14- och vedartsanalysen.

Lab. nr	Anläggning	Typ	Vedart	¹⁴ C-ålder BP	Kalibrerad ålder med ett sigma	Kalibrerad ålder med två sigma
Ua-43114	A197	Stolphål	Tall	1758±36	230–340AD	130–390AD
Ua-43115	A289	Härd	Al	1676±32	335–415AD	250–430AD
Ua-43116	A372	Stolphål	Björk	1685±35	260–410AD	250–430AD
Ua-43117	A444	Härd	Asp/salix	1547±33	430–560AD	420–590AD
Ua-43118	A2075	Stolphål	Ej analyserbart	3697±54	2200–1980BC	2280–1930BC

Kalibreringar enl. Stuiver, Long & Kra 1993.

Makrofossilanalys

Fyra jordprover har analyserats avseende förekomst av makrofossil (se tabell 5). De analyserade proverna kommer från gropar vilka till följd av storleken har utgjort bra fång för fröer vilka kan spegla växtligheten på platsen. Därtill bedömdes ett eventuellt makrofossilt innehåll kunna ge kunskap om groparnas funktion.

Två av proverna innehöll sammanlagt tre fröer. Fröerna kommer från örterna målla och trampört vilka visar att groparna har legat i öppen kulturmark vilket antyder förekomst av betesmark. Frånvaron av cerialier kanske visar att boskapsdrift har varit huvudnäring på boplatserna.

Vad gäller groparnas funktion ger dock inte fröförekomsten någon närmare information.

Tabell 5. Resultatet av makrofossilanalysen.

Prov nr	Anläggning	Typ	Fröförekomst
1	A235	Grop	-
2	A384	Grop	Två frön av målla, ett frö av trampört
3	A504	Grop	Ett frö av målla
4	A2000	Grop	-

Tolkning och utvärdering

Enligt undersökningsplanen syftade undersökningen till att klargöra:

- fornlämningens avgränsning
- datering
- bedömning av anläggningar och kulturlager, karaktär, mängd och bevarandegrad
- preliminär tolkning av fornlämningen
- fornlämningens vetenskapliga potential.

Undersökningssytan var mycket liten. Trots den begränsade ytan har ändå undersökningen bidragit med kunskap om den förhistoriska bosättningen i området.

Figur 9. Undersökningssytans södra del från väster. Foto Jan Åhlström (KM11026_10).

Fornlämningen utgörs av ett parti av en överplöjd boplats. Dateringarna, både kol 14-dateringar och typologiska dateringar, visar på bosättning under neolitikum och romersk järnålder–folkvandringstid. Det är oklart huruvida bosättningen har varit kontinuerlig. Den neolitiska fasen är oklar till följd av att huset inte till fullo har omfattats av undersökningen. Dateringen stöds dock av undersökta neolitiska boplatser och lösfynd, av bl.a. neolitiska stenxor, i omgivningarna. Lämningarna är oftast kopplade till Åsåsen men förekommer också i dagens åkermark. I Västerås norra utkant, vid Eriksborg, undersökte UV-Uppsala en boplats i åkermark med dateringar bl.a. till neolitikum. Platsen bedöms ha hyst en bybildning som har ägt bestånd under senneolitikum–bronsålder (Karlenby m.fl. 2005).

Undersökningen visar att boplatsen kan kopplas till den höglänta åkermarken. Mot den lägre liggande marken i öster är den avgränsad. Fornlämningen är välbevarad med rester efter stolphus som uppvisar lämningar av, generellt sett, ovanliga konstruktionsdrag så som väggstolpar och väggrännor. Därtill förekommer kulturlager, i form av ett tramplager, med koppling till en av huslämningarna.

Som tidigare nämnts undersöktes ett välbevarat stolphus ett stycke sydöst om lokalen, Romfartuna 119. Huset framkom under ett romartida gravfält och dateras till förromersk–romersk järnålder. Husen kan vara kopplade till varandra som en följd av

omflyttning eller nyetablering och enligt dateringarna kan de också ha samexisterat. Topografin medger inte att de båda husen, eller gårdarna, har ingått i en stor sammanhängande boplat. Husen har legat åtskilda av låglänt, troligen sank mark. Romfartuna 119 låg på Äsåsen och Romfartuna 398 låg på en förhöjning i åkermarken. Båda bebyggelselägena återfinns inom den historiska byn Äs inägor, även om en äldre koppling till Viggby inte kan uteslutas. Om bebyggelsen har varit samtida kan skillnaden i topografiskt läge vara kopplat till bebyggelsens status. Boplatundersökningar i östra Mälardalen har visat på ett stratifierat system med hög- mellan och lågstatusbebyggelse. Högstatusbebyggelsen har bl.a. legat i exponerade, höglänta, lägen (Ericsson och Strucke 2008). Oavsett hur bebyggelsen har utvecklats utgör läget på åsen den ursprungliga etableringen som övergivits eller utifrån vilken gårdar har avknoppats. Ett sista, teoretiskt, skede inträder när bebyggelsen överges och flyttas till nuvarande bylägen, kanske där Viggby och Äs ligger.

Figur 10. Storskifteskartan från 1775 över Äs by med undersökningsytan för Romfartuna 398 markerad med blått och boplatslämningen Romfartuna 119 markerad med en blå punkt. De närbelägna gravfälten, undersökta och kvarliggande, är markerade med röda polygoner och punkter. Skala 1:15 000.

Sörängen, Kila 248 och Lånsta, Kila 249

Målsättning och metod

Förundersökningen av de båda lokalerna syftade till att ta fram besluts- och planeringsunderlag genom att fastställa fornlämningarnas omfattning, karaktär och bevarandegrad.

Enligt undersökningsplanen skulle följande punkter klargöras för respektive lokal:

- fornlämningens utbredning och omfattning.
- fornlämningens karaktär, sammansättning och komplexitet
- förekomst av anläggningar – utbredning, bedömning av typer och antal
- förekomst av kulturlager – utbredning, tjocklek och innehåll
- bedömning av fyndförekomst – mängd, bevarandegrad och karaktär
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad
- bedömning av fornlämningens kunskapsvärde.

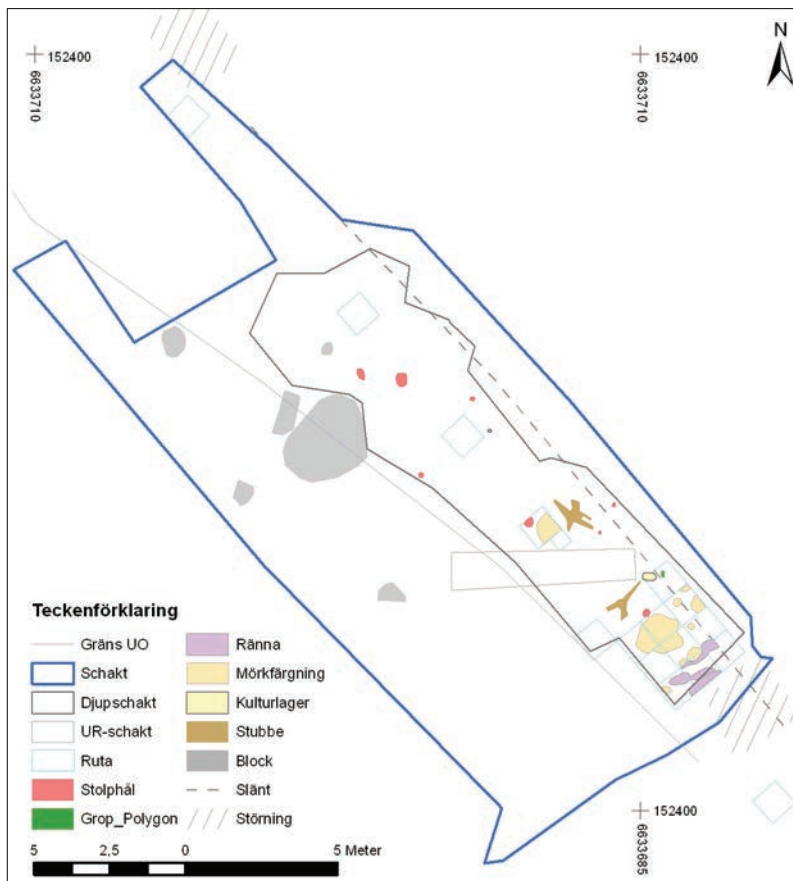
Undersökningsområdena avbanades. Rutor och anläggningar grävdes med spade och skärlev. Plandokumentationen gjordes genom inmätning med totalstation, kompletterat med handritade planer för grävda rutor. Anläggningar undersöktes genom profilsnitt och sektionerna ritades i skala 1:20. Rutor och anläggningar beskrevs. För ett urval av de träkolsprover som insamlats bestämdes vedarten av Erik Danielsson, Vedlab inför datering genom kol 14-analys vilken utfördes vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet. Ett urval av den tillvaratagna keramiken analyserades av Anders Lindahl, Keramiska forskningslaboratoriet vid Lunds universitet (se bilaga 7). Jordprover som insamlats ur anläggningar analyserades avseende makrofossilt innehåll, analysen genomfördes av Mats Regnell, Stockholms universitet.

Genomförande

Sörängen

Genom Trafikverkets försorg skulle undersökningsområdet markeras med stakkäppar. Det kom dock att göras först när ytan blivit avbanad vilket inledningsvis medförde att ett för stort område öppnades. Den överskjutande ytan lades igen och länsstyrelsen informerades.

Jorden schaktades bort ner till den nivå där keramik började dyka upp. På denna nivå förekom inte några synliga anläggningar eller lager. Med syfte att avgränsa keramikförekomsten grävdes en linje med 1,0 x 1,0 meter stora provrutor i det avbanade områdets längdriktning. Runt de av rutorna där keramik påträffades grävdes fler 1,0 x 1,0 meter stora rutor. Rutorna grävdes i 0,05 meter tjocka stick. Vid -0,1 meter framträdde mörkfärgningar av olika storlek och form. Det konstaterades att merparten av keramiken förekom i ett kulturlager som blev synligt först i sektion och i anslutning till mörkfärgningarna.

Figur 11: Lokalen vid Söringen. Schaktplan. Skala 1:250.

Figur 12. Den avschaktade ytan sedd från sydöst. Foto Jan Ählström (KM11113_8).

Ett urval av mörkfärgningarna undersöktes genom profilsnitt och lagerbilden i rutorna dokumenterades genom fyra sektioner.

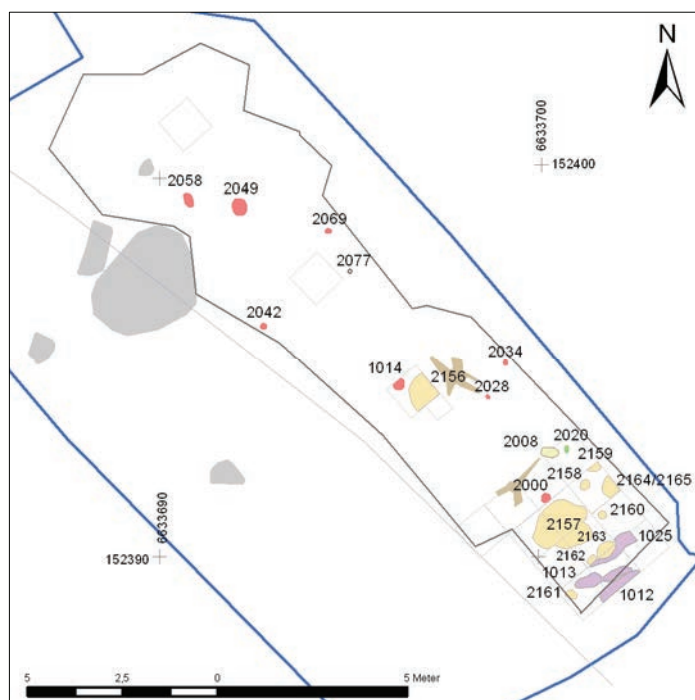
När rutorna grävts i botten, d.v.s. när det inte längre förekom keramik, djupschaktades den avbanade ytan. Djupschaktningen gjordes i två steg, först till 0,1 meters djup där anläggningar påträffades inom hela ytan. Anläggningarna undersöktes varefter ytan schaktades till 0,2 meters djup. På denna nivå var det anläggningsfritt. En intressant iakttagelse var att vid -0,2 meter var ytans norra del stenig till skillnad från den södra som var stenfri. Merparten av anläggningarna men framförallt keramiken förekom inom den stenfria delen av ytan.

Undersökningsresultat Sörängen, Kila 248

Den avbanade ytan var 246 kvadratmeter stor och av den undersöktes 153 kvadratmeter. Inom undersökningsytan djupschaktades 73 kvadratmeter. På två ställen utmed vägen förekom schaktskador där marken var omrörd. Det grävdes sexton 1 x 1 meter stora rutor och en 0,5 x 0,5 meter stor ruta (se bilaga 4 och 5). I samband med rutgrävningen dokumenterades 13 mörkfärgningar/lagerrester och vid djupschaktningen dokumenterades nio anläggningar eller lagerrester (se tabell 6 och bilaga 2).

Tabell 6. Dokumenterade lämningar fördelat efter typ.

Typ	Antal
Stolphål	8
Grop	1
Ränna	3
Lagerrest	1
Mörkfärgning	9

Figur 13. Anläggningsplan. Skala 1:200.

Marken ovanför mörkfärgningarna bestod av brun sand innehållande keramik. Mörkfärgningarna som framkom i samband med rutgrävningen var väl avgränsade i plan men svåra att karaktärisera. Tre av dem bedömdes som rännor baserat på den utdragna formen i plan och en bedömdes som ett stolphål. Resterande mörkfärgningar gick inte att karaktärisera som annat än mörkfärgning eftersom det saknades tydliga nedgrävningar. Fyllningen i mörkfärgningarna var brun, brungrå med inslag av kol eller svart med större kolinnehåll. Möjligen kan det röra sig om kulturlagerrester.

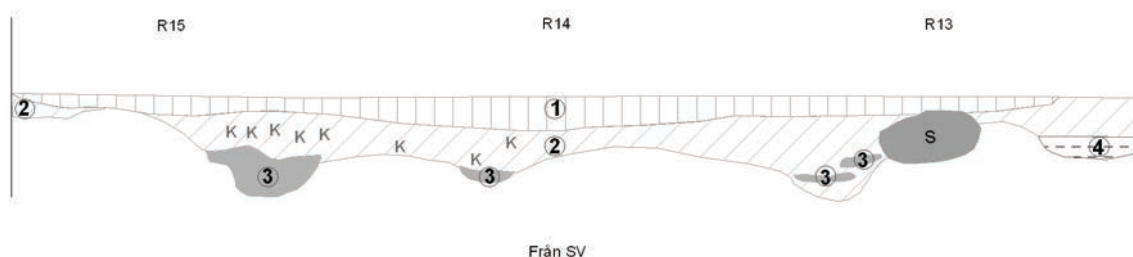
Anläggningarna som framkom efter djupschaktningen var distinkta och väl synliga i plan. Merparten av dem tolkades som stolphål som uppvisade tydliga nedgrävningar och ibland stolpmärke eller stenskoning.

Fynd

Fynden omfattar 54 poster varav två utgörs av avslag, av kvarts och bergart, och de resterande fyndposterna utgörs av keramik. Vid rutgrävningen tillvaratogs totalt 6,5 kilo keramik (se bilaga 3–5).

Keramiken gick att knyta till mörkfärgningarna. Det gjordes även fynd av keramik i kulturlagret över nivån med mörkfärgningarna men keramiken fanns endast i de delar av rutorna där mörkfärgningarna senare framkom (se figur 13). Det förekom keramik från ytan av rutorna till botten. Sett till fördelningen av fyndposterna mellan sticken tillvaratogs mest keramik vid -0,1 meter, något mindre tillvaratogs vid -0,05 och -0,15 meter. Vid -0,2 meter tillvaratogs endast enstaka poster.

Keramiken var i dåligt skick. Skärvorna var mestadels små och spjälkade, få av dem uppvisade en bevarad ut och insida. Bland de få välbevarade skärvorna förekom mynningar men endast undantagsvis tydliga bottenar. Analysen visar att keramikskärvorna härrör från fyra, möjligen fem, olika kärl. Tre av kärlen har haft en mynningsdiameter omkring 25 cm och ett kärl har haft en mynningsdiameter runt 10 cm. De stora kärlen har haft en lätt inåtböjd eller rak mynning medan det mindre kärlets mynning har varit lätt utåtböjd. I övrigt är kärlets form svårbestämd. Analysen av ett grusprov visar att keramiken kan vara magrad med grus från platsen, således kan keramiken vara tillverkad på plats eller i dess närhet.

Lagerbeskrivning:

1. Ljus gul påförd (troligen vid dikesgrävning) grusig sand.
2. Brun sand, kulturlager med fynd av keramik.
3. Mörkfärgningar, gråbrun-svart sotig sand.
4. Steril lera.

Figur 13. Sektion upprättad utmed östra väggen av rutorna 13–15. Skala 1:20.

Analyser

Kol 14-analyser

Träkol från två stolphål och två av mörkfärgningarna som framkom vid rutgrävningen daterades genom kol 14-analys (se tabell 7 och bilaga 6).

Dateringarna omspanner i stort hela äldre järnålder och spänner från yngre bronsålder till romersk järnålder. Två av dateringarna infaller under förromersk järnålder medan en datering ligger i övergången mellan yngre bronsålder och äldre järnålder och en annan infaller under romersk järnålder. Utifrån dateringarna tar aktiviteten på platsen sin början under yngsta bronsålder–äldsta järnålder varefter platsen utnyttjas för att överges under sen romersk järnålder.

Vedartsanalysen visar uteslutande på förekomst av tall vilket torde avspegla växtligheten på platsen. Det lutar åt att platsen låg i ett öppet skogsområde vilket antyder ett utmarksläge.

Tabell 7. Resultatet av kol-14 analysen

Lab. nr	Anl. nr	Anläggningstyp	Material	¹⁴ C-ålder BP	Kalibrerad ålder med två sigma	Kalibrerad ålder med ett sigma
Ua-43470	A1014	Stolphål	Tallkvist	1749±34	240–340 AD	170–400AD
Ua-43471	R6	Mörkfärgning	Tall	2404±34	520–400 BC	750–390 BC
Ua-43472	R12	Mörkfärgning	Tallkvist	2268±34	400–230 BC	400–200 BC
Ua-43473	2058	Stolphål	Tall	2142±33	350–110 BC	360–50 BC

Kalibreringar enl. Stuiver, Long & Kra 1993.

Makrofossilanalys

Från mörkfärgningarna valdes fyra jordprover ut för makrofossilanalys med syfte att få kunskap om aktiviteten som avsatt dem samt för att få kunskap om närmiljön. Det förekom inte några växtfragment i de analyserade proverna.

Tabell 8. Resultatet av makrofossilanalysen

Prov nr	Ruta	Anläggning	Fröförekomst
1	6	Mörkfärgning/lager	-
2	14	Mörkfärgning/lager	-
3	12	Mörkfärgning med keramik	-
4	17	Lager	-

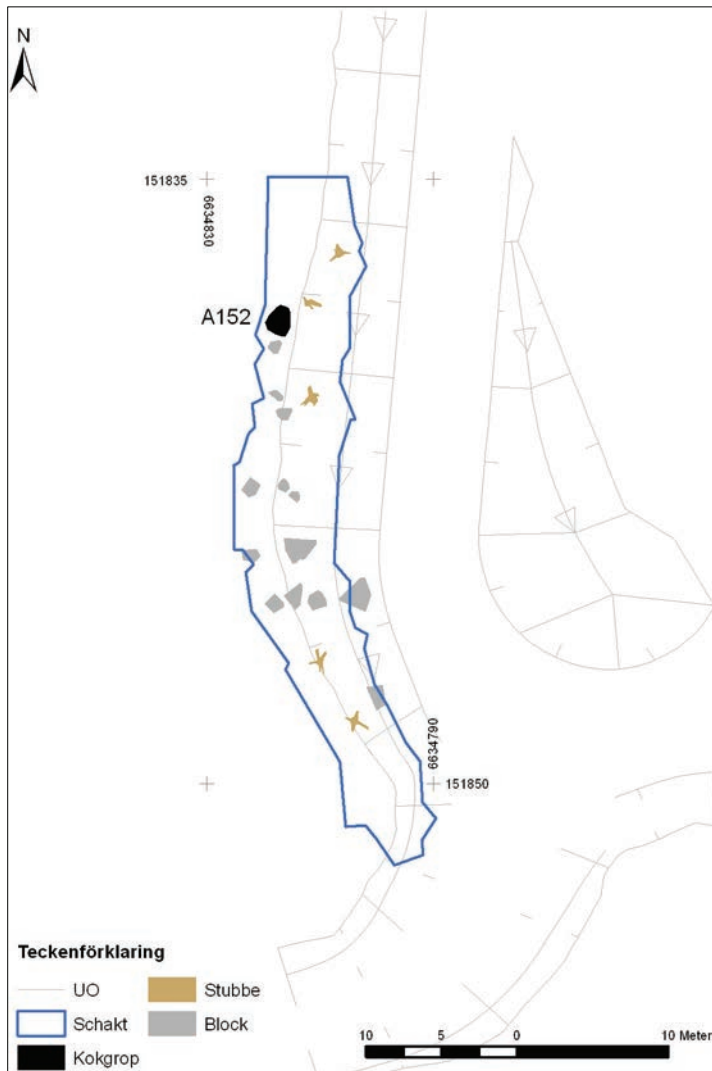
Lånsta, Kila 249

Genomförande

Undersökningsområdet avbanades med början i den västra delen, närmast anläggningarna som påträffades vid utredningen. I enlighet med undersökningsplanen avbröts avbaningen när det inte framkom fler anläggningar än de sedan utredningen kända. Totalt öppnades en 262 kvadratmeter stor yta.

Undersökningsresultat

I den avbanade ytans nordvästra del framkom en kokgrop, A152, vilken motsvarar utredningens anläggning A8. Kokgropen låg på norra sidan av ett block där den var synlig i steril morän. Den var välavgränsad med en av kol och sot svartgrå fyllning som var kraftigast utmed kanterna. Det förekom rikligt med skärvsten. I profil var kokgropen skålformad och 0,22 meter djup.

Figur 14. Schaktet vid Lånsta. Skala 1:500.

Analys

Kol från kokgruppen daterar anläggningen till förromersk järnålder. I förhållande till gravfältet vid Lånsta, Kila 50:1 är dateringen äldre. Gravtyperna på gravfältet, en hög och runda stensättningar antyder en något yngre datering, vilket också kopplingen till gårdsläget gör. Den boplats som nu har naggats i kanten kan därför representera en äldre etablering vilken föregått bebyggelsen på platsen för Lånsta.

Tabell 9. Resultatet av kol-14 analysen

Lab. nr	Anl. nr	Anläggningstyp	Material	¹⁴ C-ålder BP	Kalibrerad ålder med två sigma	Kalibrerad ålder med ett sigma
Ua-43474	A152	Kokgrop	Tall	2135±34	350–100 BC	360–50 BC

Kalibreringar enl. Stuiver, Long & Kra 1993.

Tolkning och utvärdering

Enligt undersökningsplanen skulle följande punkter klargöras för respektive lokal vid Sörängen och Lånsta:

- fornlämningens utbredning och omfattning.
- fornlämningens karaktär, sammansättning och komplexitet
- förekomst av anläggningar – utbredning, bedömning av typer och antal
- förekomst av kulturlager – utbredning, tjocklek och innehåll
- bedömning av fyndförekomst – mängd, bevarandegrad och karaktär
- preliminär datering
- preliminär tolkning av fornlämningen
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad
- bedömning av fornlämningens kunskapsvärde.

Sörängen

Undersökningsområdet var ytterst begränsat och vi kan inte betrakta fornlämningen som avgränsad. Fyndet av keramik, som stod i fokus för undersökningen, är dock avgränsat i västlig och nordlig riktning. Åt söder kan vi förvänta oss ytterligare fyndförekomst och mot öster vidtar vägen. Det topografiska läge som lämningen kan kopplas till fortsätter söder om lokalen och öster om vägen.

Utöver fynden av keramik påträffades anläggningar i form av stolphål och troliga lagerrester. Det har inte varit möjligt att definiera några byggnader utifrån stolphålen. Lämningen dateras till järnålder, och dateringarna spänner från övergången brons-järnålder till sen romersk järnålder.

Lokalen har troligtvis legat i ett utmarksläge i förhållande till dåtidens bygd. Närmaste förhistoriska lämning återfinns vid gården Lånsta i norr. Utifrån undersökningsresultatet bedömer vi att verksamheten har varit specialiserad och av säsongsbetonad eller tillfällig karaktär. Vistelsen har kanske inte varit helt kortlivad eftersom keramiken kan vara tillverkad på platsen. Fyndet av keramik tyder på att aktiviteten har förutsatt förvaring i kärl av keramik vilket kan peka i riktning mot hantering av mjölkprodukter eller liknande. Kanske har platsen varit en del i ett fåbodliknande system som Maria Petersson diskuterar i sin avhandling (Petersson 2006). Mot bakgrund av den begränsade undersökningsytan är tolkningen hypotetisk och baseras på avsaknaden av hus och anläggningar av hushållsnära slag (t.ex. härdar och avfallsgropar). Möjligen finns det en koppling till Lånsta och den förmodade järnåldersbygden där.

Arkeologiska undersökningar är en sällsynthet i omgivningarna. Väster om Lånstaåsen har undersökningar genomförts vid Dalkarstorp. Alla undersökningar är av intresse då de tillför kunskap om bebyggelsestrukturen norr om länets Mälarnära delar. Om lokalen är en utmarksföreteelse är dateringarna av intresse eftersom de motsvarar de dateringsspann som är vanliga för länets åkermarksboplatser. Lite grovt visar dateringarna att boplatserna etableras runt övergången brons- och äldre järnålder och att de överges under romersk järnålder. Mot bakgrund av dateringen av lokalen vid Sörängen antyds att också aktiviteten inom utmarken kan ha påverkats av de faktorer som ledde till boplatsernas övergivande.

Lånsta

I stort sätt samtliga frågor saknar relevans mot bakgrund av att endast en anläggning påträffades. Vi kan därmed konstatera att boplatsen är avgränsad och återfinns väster om undersökningsområdet. Marken är där flack och utgör en avsats i åsslutningen, d.v.s. ett lämpligt boplatsläge.

Anläggningen daterades till förromersk järnålder och boplatsen föregår troligtvis etableringen av Lånsta gård/by.

Referenser

Ericsson, A. och Strucke, U. Att hägna med stenmurar. En studie av stensträngsbygder i Mälardalskapen. Ur: Hem till Jarlabanke. Jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid. Olausson, M. (Red). 2008.

Hus & Gård. Katalogdel. Hus & gård i det förurbana samhället – Rapport från ett sektorsforskningsprojekt vid Riksantikvarieämbetet. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter nr 13. Stockholm.

Hyenstrand Å. 1973. Ett rommartida gravfält i Romfartuna. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift LI 1973. Västerås.

Karlenby, L, Graner, G och Johannessen, A.-C. 2005. Hem till stenåldersbyn. En boplatz från övergången mellan senneolitikum och äldre bronsålder vid Eriksborg och Persbo. Västmanland, Skerike socken, Brottberga 6:12, Brottberga 6:13, RAÄ 645:3.

Nordin, P. 2011. En gropkeramisk boplatz på ön Hisingen. Spåren efter en mellanneolitisk bebyggelse i kustmiljö. Västergötland, Lundby socken, Biskopsgården 830:812, RAÄ 333, DNR 423-1777-2009. Riksantikvarieämbetet UV Rapport 2011:136. Göteborg.

Onsten-Molander, A. (red). Med bidrag av: Y. Bäckström, T. Engström, S. Eklund, H. Hulth & A. Lindkvist. 2008. Skälby. Bilden av byn växer fram. Fortsatta undersökningar av boplatzlämningar från äldre järnålder. Särskild arkeologisk undersökning. RAÄ 865:2, 951:1 & 1020:1, Västerås 2:42, 2:50, Västerås (f d Lundby socken), Västerås kommun, Västmanland. SAU Rapport 14. Uppsala.

Petersson, M. 2006. Djurhållning och betesdrift. Djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder. Riksantikvarieämbetet. Uppsala universitet. Linköping.

Welinder, S. 1973. Boplatsen Dalkarlstorp. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift LI 1973. Västerås.

Åhlström, J. 2011. Väg 56, Västerås–Sala. Inför utbyggnaden till mötesfri landsväg. Särskild utredning, etapp 2. Romfartuna och Kila socken, Västerås och Sala kommun, Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2011:49. Västerås.

Uppgifter ur FMIS

Storskifteskarta över Äs, 1776, LMV akt T46-50:1

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM11026 och 11113
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-325-11, 2011-03-04 och 431-3507-11, 2011-09-06
<i>Exploateringsyta:</i>	Ca 3 mil väg
<i>Personal:</i>	Maud Emanuelsson, Anna-Lena Hallgren, Jenny Holm och Jan Ählström
<i>Belägenhet:</i>	Äs 1:2, Lånsta 1:3 och 3:1, Västerås och Sala kommun, Västmanland, Västmanlands län
<i>Ekonomisk karta:</i>	66F 2i SO och 66F 3i SO
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 1630
<i>Koordinater:</i>	Äs X6621662 Y154578, Sörängen X6633683 Y152395, Lånsta X6634785 Y151847
<i>Höjdsystem:</i>	Rh 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	Totalstation
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Äs: 32 anläggningsbeskrivningar och 17 digitala fotografier. Sörängen och Lånsta: 4 anläggningsbeskrivningar och 1 sektionsritning samt 30 digitala fotografier. Förvaras hos VLM.
<i>Fynd:</i>	Sörängen, Kila 248: Fynden F1–56 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Anläggningstabell, Äs

Id	Typ	Form, plan/profil	Storlek, m	Djup, m	Undersökt andel, %
100	Stolphål	Rund/-	0,2	-	0
108	Stolphål	Rund/u-form	0,3 x 0,2	0,18	50
123	Grop/stenlyft	Oregelbunden	1,4 x 1,0	-	0
143	Ränna	Avlång/-	1,5 x 0,2	-	0
170	Stolphål	Rund/-	0,2	-	0
177	Utgår, lagerrest	-	-	-	-
186	Stolphål	Rund/Skålform	0,6	0,3	25
197	Stolphål	Rund/u-form	0,3 (stolpmärke)	0,25	50
206	Utgår, yttlig mörkfärgning	-	-	-	-
215	Stolphål	Rund/u-form	0,6	0,45	50
225	Utgår, yttlig mörkfärgning	-	-	-	-
235	Grop	Oval/flack	1,3 x 0,6	0,25	50
256	Stolphål	Rund/-	0,2	-	0
264	Stolphål	Rund/-	0,15	-	0
271	Störhål	Rund/-	0,1	-	0
278	Utgår, yttlig mörkfärgning	-	-	-	-
289	Härd	Rund	0,9 x 0,7	0,02	50
302	Utgår, del av 289	-	-	-	-
312	Stolphål	Rund/u-form	0,24	0,1	50
321	Stolphål	Oregelbunden/skålform	0,47 x 0,24	0,12	50
331	Stolphål	Rund/u-form	0,5	0,28	50
346	Stolphål	Rund/u-form	0,7	0,32	50
372	Stolphål	Rund/u-form	0,4	0,35	50
359	Stolphål	Rund/skålform	0,5	0,1	50
384	Grop	Rund/oregelbunden	0,85 x 0,78	0,6	50
397	Störhål	Rund/u-form	0,26 x 0,2	0,12	50
407	Stolphål	Oval/skålform	0,4 x 0,3	0,08	50
420	Stolphål	Rund/plan	0,16	0,06	50
436	Stolphål	Rund/plan	0,25	0,1	50
444	Härd	Rund/-	0,7 x 0,6	-	0
457	Utgår, yttlig mörkfärgning	-	-	-	-
466	Utgår, naturlig mörkfärgning	-	-	-	-
479	Utgår, yttlig mörkfärgning	-	-	-	-
487	Utgår, djurgång	-	-	-	-
494	Utgår, lagerrest	-	-	-	-

Id	Typ	Form, plan/profil	Storlek, m	Djup, m	Undersökt andel, %
504	Grop	Oval/u-form	0,8 x 0,7	0,3	50
528	Utgår, ploglagerrest	-	-	-	-
518	Utgår, ytlig mörkfärgning	-	-	-	-
539	Störhåll	Rund/-	0,1	-	0
547	Utgår, stenlyft	-	-	-	-
565	Stolphål	Rund/u-form	0,4	0,25	50
583	Grop	Oval/skålform	0,4 x 0,3	0,1	50
692	Utgår, ytlig mörkfärgning	-	-	-	-
2000	Grop	Oval/skålform	1,4 x 0,6	0,25	75
2020	Grop	Oval/skålform	0,6 x 0,3	0,22	50
2043	Stolphål	Rund/oregelbunden	0,44	0,22	50
2066	Stolphål	Rund/u-form	0,3	0,2	50
2075	Stolphål	Rund/u-form	0,26	0,35	50
2099	Sotfläck	Rund/skålform	0,2	0,05	50
2108	Stolphål	Rund/u-form	0,25	0,3	50
2116	Stolphål	Oval/u-form	0,4 x 0,3	0,2	50
2126	Stolphål	Rund/u-form	0,3	0,4	50
2144	Utgår, stenlyft	-	-	-	-
2155	Stolphål	Rund/u-form	0,24	0,35	50
2163	Grop	Rund/skålform	0,5	0,18	50
2172	Utgår, ytlig mörkfärgning	-	-	-	-

Bilaga 2. Anläggningstabell, Sörängen

Id	Typ	Form	Storlek	Djup
646	Störning			
651	Störning			
655	Störning			
660	Störning			
1012	Ränna	Oval	1,2x0,25	0,04
1013	Ränna	Oregelbunden	1,5x0,3	0,04
1014	Stolphål	Rund	0,2	0,12
1025	Ränna	Oregelbunden	1,4x0,35	-
2000	Stolphål	Rund	0,3	0,06
2008	Kulturlagerrest	Oval	0,5x0,35	0,1
2020	Utgår, rot			
2028	Stolphål	Rund	0,1	0,16
2034	Stolphål	Rund	0,25	0,2
2042	Stolphål	Rund	0,16	0,08
2049	Stolphål	Rundad	0,5x0,3	0,14
2058	Stolphål	Oval	0,3x0,2	0,14
2069	Stolphål	Rundad	0,14	0,1
2077	Utgår, rot			
2157	Mörkfärgning/lagerrest	1,4x1,5		
2158	Mörkfärgning/lagerrest	Rundad	0,3	
2159	Mörkfärgning/lagerrest	Oregelbunden	0,4x0,2	
2160	Mörkfärgning/lagerrest	Rundad	0,2	
2161	Mörkfärgning/lagerrest	Rundad	0,4x0,2	
2162	Mörkfärgning/lagerrest	Oval	0,3x0,2	
2163	Mörkfärgning/lagerrest	Oval	0,6x0,4	
2164	Mörkfärgning/lagerrest	Oregelbunden	0,6x0,4	
2165	Mörkfärgning/lagerrest	Rund	0,2	

Bilaga 3. Fyndtabell, Sörängen

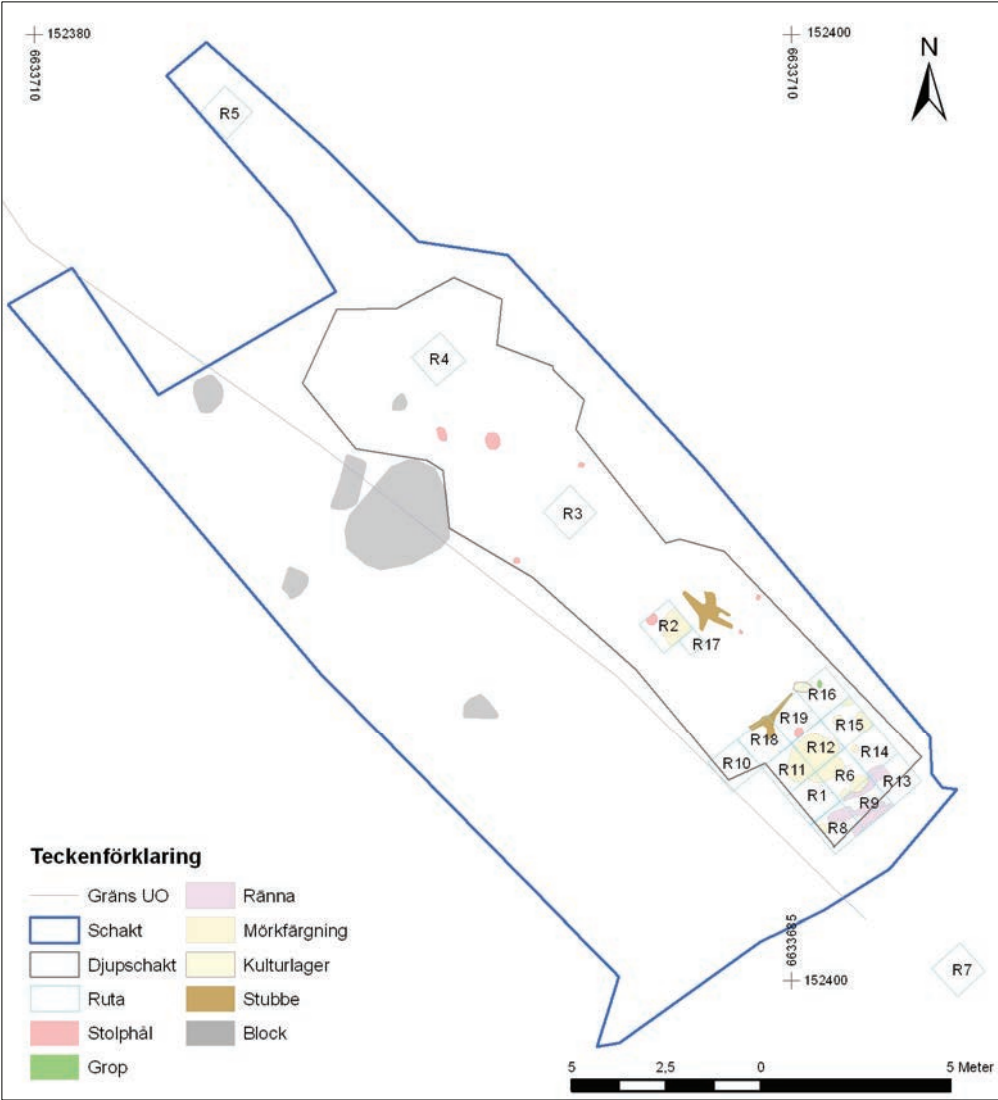
Fyndnummer	Kontext (ruta och djup)	Typ	Antal fragment	Vikt, g
1	R7 -0,15	Keramik	2	2
2	R6	Keramik	2	1
3	R6 -0,1	Keramik	3	6
4	R1 -0,15	Keramik	4	7
5	R8 och 9	Keramik	7	6
6	R7-0,05	Keramik	2	5
7	R16 -0,1	Keramik	3	1
8	A2006	Keramik	10	7
9	R12 -0,2	Keramik	10	9
10	R9 -0,05	Keramik	4	2
11	R2 -0,15	Keramik	9	6
12	R17 -0,1	Keramik	11	10
13	R12 -0,15	Keramik	1	1
14	R9 0,1	Avslag, kvarts	12	9
15	R15	Keramik	7	8
16	R10 -0,05	Keramik	20	21
17	R16 -0,1	Keramik	2	20
18	A2008	Keramik	19	154
19	R15 -0,15	Keramik	49	67
20	R7 -0,15	Keramik	109	410
21	R15	Keramik	263	506
22	R15	Keramik	328	737
23	R15 -0,15	Keramik	22	42
24	R14	Keramik	20	36
25	R11 -0,05	Keramik	205	130
26	R2	Keramik	35	39
27	R8 -0,1	Keramik	2	40
28	Rensfynd	Avfall, bergart	-	-
29	-	-	9	18
30	R1 -0,05	Keramik	11	17
31	R8 -0,05	Keramik	20	19
32	R6 -0,05	Keramik	19	11
33	R11 -0,15	Keramik	41	35
34	R11 -0,1	Keramik	21	30
35	R13	Keramik	81	40
36	R2 -0,05	Keramik	18	47
37	R1 -0,1	Keramik	37	53
38	R7 -0,1	Keramik		

Fyndnummer	Kontext (ruta och djup)	Typ	Antal fragment	Vikt, g
39	R7 -0,1	Keramik	61	61
40	R9 -0,1	Keramik	95	92
41	R14 -0,2	Keramik	41	77
42	R12 -0,05	Keramik	144	198
43	R12 -0,1	Keramik	261	357
44	R14	Keramik	143	298
45	R6 -0,15	Keramik	55	54
46	R2 -0,05	Keramik	84	52
47	R2	Keramik	51	44
48	R14	Keramik	38	113
49	R6 -0,1	Keramik	88	88
50	R12 -0,15	Keramik	128	151
51	R15 -0,1	Keramik	760	2483
52	Rensfynd	Keramik	54	70
53	Rensfynd	Keramik	5	5
54	Rensfynd	Keramik	2	5
55	Rensfynd	Keramik	1	2
56	Rensfynd	Keramik	4	5

Bilaga 4. Rutbeskrivningar, Sörängen

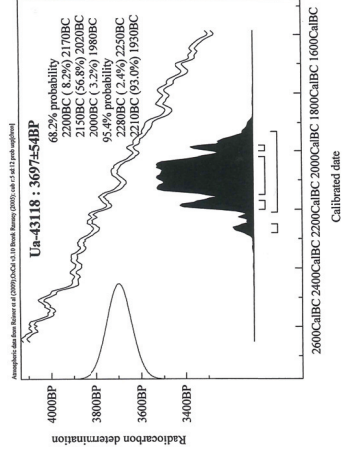
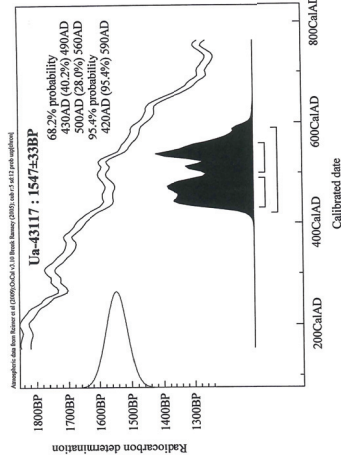
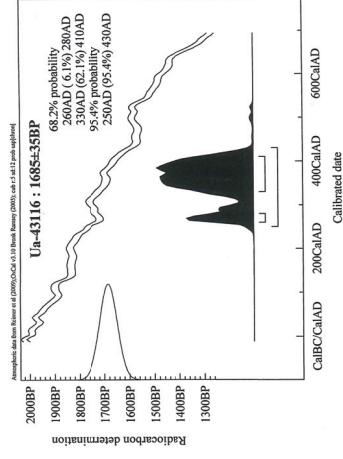
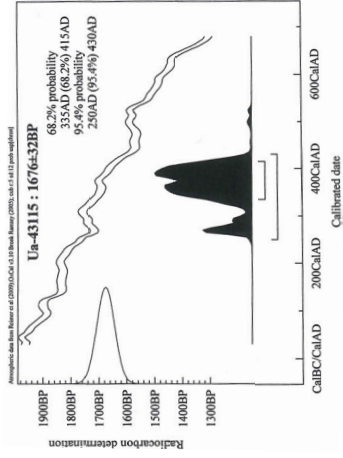
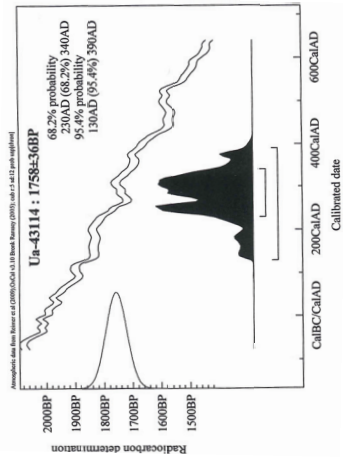
Ruta nr	Djup. m	Beskrivning	Fynd
1	0,1	Gul-gulbrun sand. Mörkfärgningar, inslag av kol, i SÖ och NÖ hörnen.	Keramik i och vid mörkfärgningarna.
2	0,15	Gulbrun sand. Mörkfärgning med kol i N.	Keramik i hela rutan.
3	0,1	Gulbrun sand, mot botten grov.	-
4	0,1	Gulbrun sand.	-
5	0,1	Gulbrun sand.	-
6	0,1	Gul-gulbrun sand. I N och S mörkfärgningar, inslag av kol.	Keramik i och vid mörkfärgningarna.
7	0,15	Gulbrun sand. ISÖ hörnet mörkfärgning med kol.	Keramik i SÖ kvadranten, mot botten i mörkfärgningen.
8	0,1	Gul sand. Mörkfärgning i V kanten och diffus avlång mörkfärgning mot S.	Keramik i och vid mörkfärgningarna.
9	0,1	Gul sand. Mörkfärgningar med kol i N och S, mot S diffus.	Keramik i och vid mörkfärgningarna.
10	0,1	Gulbrun sand.	Enstaka keramik till -0,05 meter.
11	0,1	Gulbrun sand. En eller två diffusa mörkfärgningar med kol i Ö.	Keramik, mest i SÖ hörnet.
12	0,1	Sotig brun sand med kol till -0,1 meter. Mot botten mörkfärgning centralt och i SÖ hörnet.	Keramik i NÖ kvadranten och i Ö.
13	0,1	Störd i Ö. Gulbrun sand. I N sotsvart mörkfärgning med kol.	-
14	0,1	Gul sand. Mörkfärgningar med i N och S, mot S diffus.	Keramik.
15	0,1	Brungul sand. Tre mörkfärgningar, NÖ och SÖ hörnen och centralt mot N.	Keramik i hela rutan, förtätning i mörkfärgningen i SÖ.
16	0,1	Gulbrun sand. S halvan grävd.	Enstaka keramikskärva.
17	0,1	Gulbrun sand. NÖ kvadranten grävd.	Lite keramik.
18	0,1	Gulbrun sand.	-
19	0,1	Gulbrun sand.	-

Bilaga 5. Rutplan, Sörängen

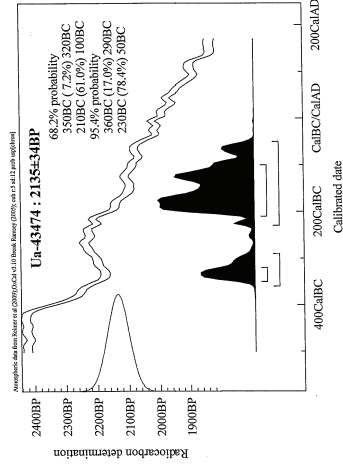
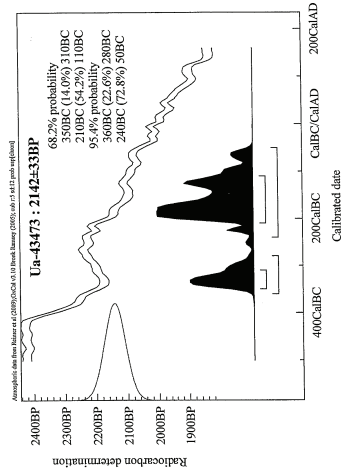
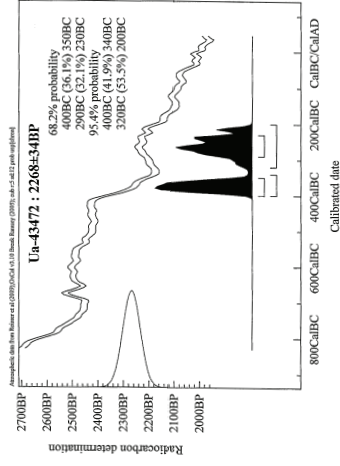
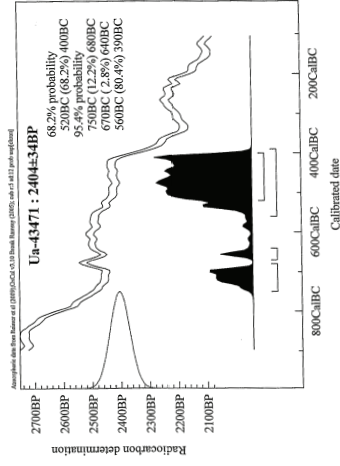
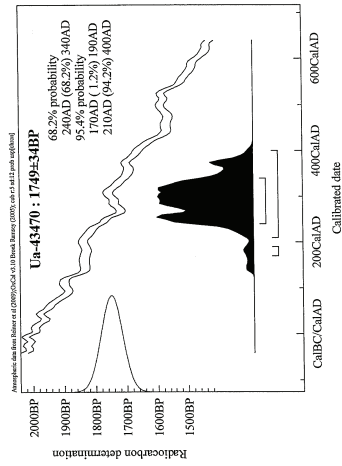

Bilaga 6. Resultatet av ¹⁴C-analyserna

Äs, Romfartuna 398

Sörängen och Lånsta, Kila 248 och 249

Bilaga 7. Keramikanalys av Anders Lindahl

Undersökning av keramik från Söränge, Kila sn.

Inledning

På uppdrag av Jan Ählström, Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås, har vid Keramiska Forskningslaboratoriet, Lunds universitet genomförts en undersökning av keramikskärvor från V56 Söränge, Kila sn. (projektnummer: KM11113).

Undersökningen förväntas ge svar på följande frågor:

- Bedömning av materialet, är det heterogent eller homogent
- Avgöra vilka kärityper/kärlformer som finns representerade
- Bedömning av dateringen (utifrån käriform/typ)
- Utföra illustrationsritningar av kärprofilen
- Jämföra magringen med bifogat grusprov

Metod

Materialet registrerades och dokumenterades med avseende på kärldel och godstyp. Samtliga skärvor fotograferades. Vidare gjordes en makroskopisk bedömning av magringens typ och kvalitet. På bas av registreringen genomfördes rekonstruktion av de olika kärn som fanns representerade i materialet.

För att ge en säkrare beräkning av mynningsdiametern på ojämna och små mynningskärvor testades en metod att med hjälp av en inscannad bild av mynningsranden genomföra dessa beräkningar i ritprogrammet Adobe Illustrator.

Material

Undersökningsmaterialet omfattar 33 keramikskärvor som sorterats ut från det uppgrävda materialet.

Materialet är fördelat på 12 mynningskärvor, 4 skärvor mynning/skuldra, 3 skärvor med mar-

kering av skuldra, 8 buxskärvor samt 6 skärvor övergång buk/botten. I materialet ingår även ett prov på grus som påträffats inom undersökningsområdet.

Resultat

Merparten av skärvorna (4 mynning, 2 mynning/skuldra, 3 skuldra, 4 buk och 6 buk/botten) härrör från ett tjockvägigt kärl med en godstjocklek upp till 16mm (Kärl 1, Fig. 1). Det övriga materialet är fördelat på 3 kärn där samtliga har en godstjocklek av 6-10mm. Kärl 2 är representerat av 5 mynningskärvor, varav 2 skärvor mynning/skuldra samt 2 buxskärvor (Fig. 2). Kärl 3 är representerat av 1 mynningskärva och möjligen 1 skulderskärva (Fig. 3). Kärl 4 slutligen är representerat av 2 mynningskärvor och 1 buxskärva (Fig. 4). Dessutom finns 2 fragment av mynning (mynningsrand) som kan komma från ytterligare ett kärl (kärn 5?).

Flera av de mynningskärvor som ingick i materialet var så pass små att varken mynningsdiameter eller lutning kunde rekonstrueras. Vid rekonstruktion av de olika kärnen har således huvudsakligen de större mynningskärvorna använts för att beräkna mynningsdiameter och kärnprofilens orientering. Vid rekonstruktion av Kärl 1 har även 2 av buk/bottenskärvorna kunnat användas för beräkning av bottendiametern.

Det skall noteras att samtliga mynningskärvor har en mynningsrand som är såväl mycket kort som ojämn vilket försvårar beräkningen av mynningsdiametern. För att ge ett säkrare underlag för beräkningarna har mynningskärvorna placerats på en scanner med korrekt orienterad profil och mynningsranden nedåt (Fig. 5). Med utgångspunkt från den inscannade mynningsrandens centrum har därefter en linje ritats (Fig. 6). Denna linje kan sedan kopieras och användas för att förlänga den ursprungliga mynningsranden (Fig. 7). Slutligen passas linjen in över ett inscannat schema av diameterlinjer (Fig. 8).

Tab. 1. De olika kärlens fördelning i rutor respektive fyndnummer.

Kärl 1

R7	F39	1 buk/botten
R8	F31	1 buk/botten
R8/9	F5	1 buk/botten
R12	F50	2 buk/botten
R14	F44	1 buk/botten
R15	F21	2 mynning
R15	F51	2 mynning, 2 mynning/skuldra, 3 skuldra, 4 buk

Kärl 2

R12	F42	1 mynning, 1 mynning/skuldra
R12	F43	2 mynning, 1 mynning/skuldra, 1 buk
R12	F50	1 buk?

Kärl 3

R7	F20	1 mynning
R12	F43	1 skuldra

Kärl 4

R2	F47	2 mynning, 1 buk
----	-----	------------------

Kärl 5?

R16	F17	2 mynningsrand
-----	-----	----------------

Även om möjligheten för beräkning av diametern har optimerats bör man ändå räkna med en felmarginal på ± 2 cm.

Samtliga skärivor har en mycket grov magring. Maximala kornstorleken i Kärl 1 är upp till 11mm. För de övriga kärlen är den maximala kornstorleken 8mm. Merparten av magringskornen har rundade kanter, vilket tyder på att det man tillsatt naturligt grus och inte en krossad bergart. Storlek och rundning på kornen liknar mycket de korn som bifogats som prov på grus inom undersökningsområdet.

Kärlens form och magring gör en datering av keramikmaterialet till Förromersk Järnålder som mycket trolig. Parallellt till det stora kärlet med lätt indraget mynningsparti och knick på skuldran samt den utdragna foten daterade till denna period finns beskrivna av bl a Eriksson 2009: pl. 8-15 t.ex. 9:17, 10:8, 11:12 och 15:31, Den utdragna fotkanten har beskrivits som ett ledarte-faktselement för järnålder (Eriksson 2009:155f och Lindborg och Schönbeck 1993).

Kärl med grovmagrat gods daterade till frjå-ärja är beskrivna av Eriksson 2009:94-103

Referenser:

- Eriksson, T., 2009. *Kärl och social gestik: keramik i Mälardalen 1500 BC-400 AD*, Uppsala: Uppsala universitet. AUN 41. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska skrifter No 76.
- Lindborg, Henrik & Schönbeck, Mattias. 1992. *Dragby och Åby - ett kronologiskt mönster från två gravfält*. Uppsats CD. Inst. för arkeologi. Uppsala Universitet. ht 1992. Uppsala

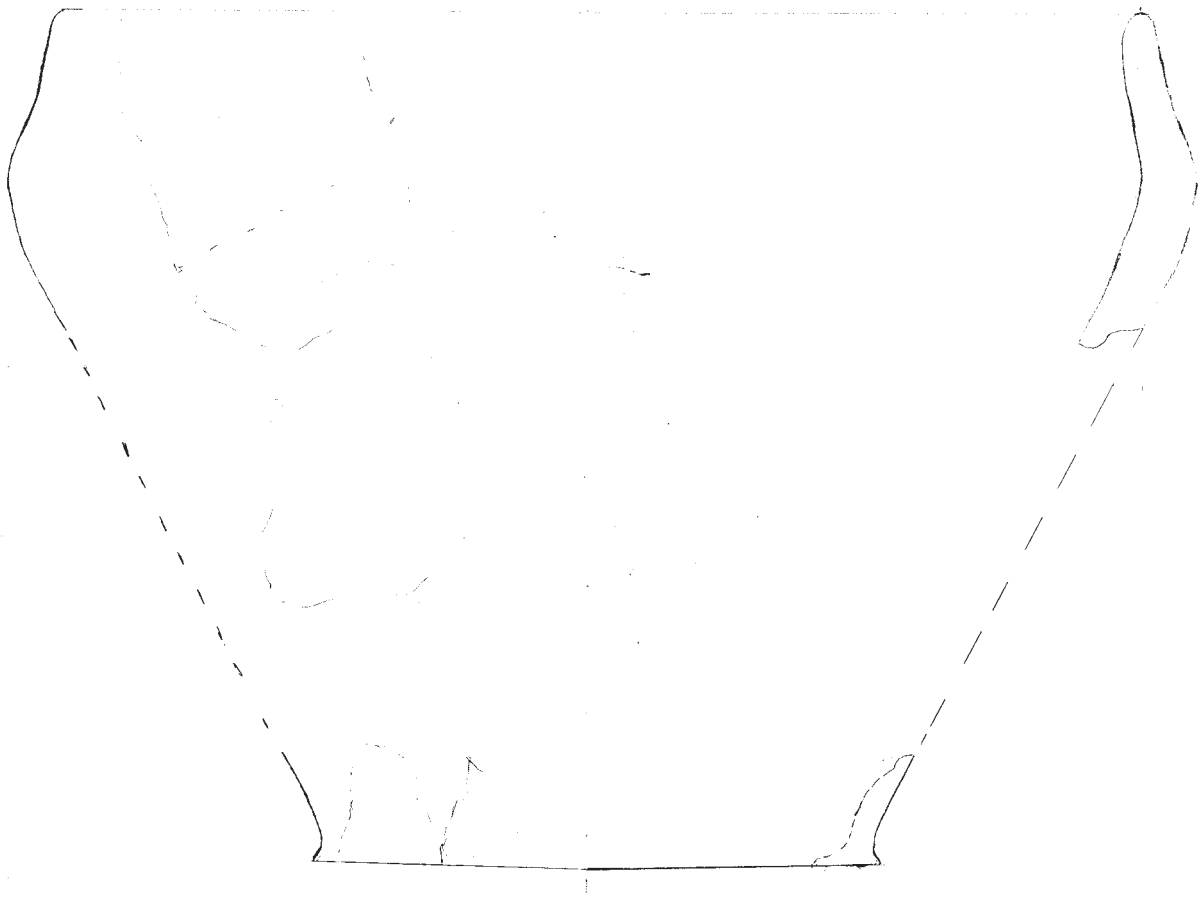

Fig. 1. Kär1 1, skala 1:2

Fig. 2. Kär1 2, skala 1:1

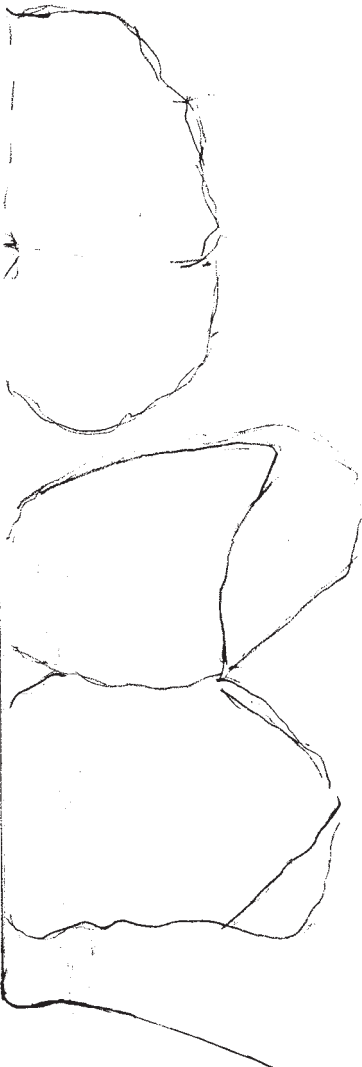
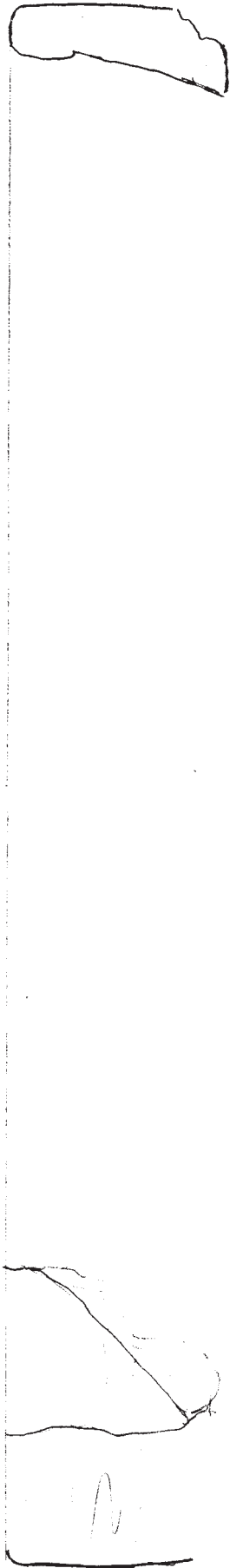

Fig. 3. Kär 3

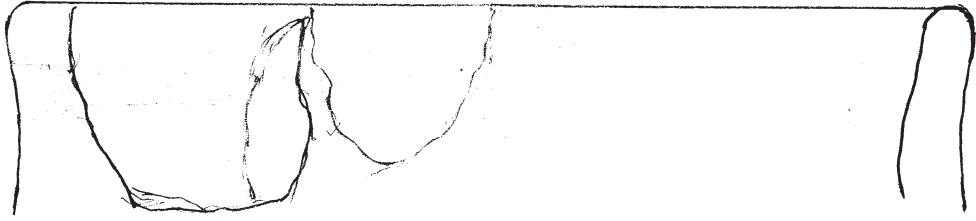

Fig. 4. Käril 4, skala 1:1